

SLIKA AGOSTINA RIDOLFIJA U TROGIRSKOJ KATEDRALI

R a d o s l a v T o m i ć

UDK75(451/459:497.13),,17”:

929 Ridolfi, A.

Izvorni znanstveni rad

Radoslav Tomić

Regionalni zavod za zaštitu

spomenika kulture, Split

U trogirskoj katedrali nalazi se velika slika „Sv. Ivana Trogirski spašava brodolomce” prikazujući čudotvoran događaj iz života sv. Ivana Ursinija trogirskog zaštitnika, kod rta Planka. Sliku je potpisao i datirao manje poznati slikar Agostino Ridolfi (1646-1727) iz Belluna, a naručio ju je trogirski biskup Stjepan Cupilli. Trogirska pala je jedino poznato Ridolfijevo djelo u Dalmaciji i pokazuje sve odlike tenebrosno slikarstva u zaleđu Venecije.

Bogata i mnogovrsna trogirska slikarska baština nije, usprkos sustavnim proučavanjima, poznata u cjelini te još uvijek suvremenoj povijesti umjetnosti preostaje da razriješiti niz pitanja kako formalne, atributivne tako i interpretativne naravi. U nizu crkava, samostana, privatnih i javnih zbirki ističe se katedrala sv. Lovre, koja prednjači ne samo po količini sačuvanih djela, već i po njihovoj likovnoj vrsnoći. Razumljivo je da su se Trogirani najviše zalagali kod naručivanja slikarskih djela za stolnu crkvu, htijući da slike na oltarima i zidovima prate njenu arhitektonsku i kiparsku ljepotu. Slika „Sveti Ivan Trogirski spašava brodolomce” na prvom sjevernom pilonu katedrale, iako se ističe veličinom, likovnom razinom i lokalnom ikonografskom temom, spominjana je do sada samo sporadično.¹

U bogatoj literaturi o trogirskom zaštitniku neizostavno se spominje i putovanje biskupa Ivana u Šibenik.² Uputivši se preko mora, on i posada doživješe kod pogibeljnog rta Planka brodolom.³ Brod se izvruo s putnicima i stvarima. Svi su se

¹ *I. Delalle*, Trogir, Trogir 1936, 60; *I. Gugić*, Trogirska katedrala, Trogir, bez godine. U kratkom tekstu autor navodi slikarovo ime, *M. Ivanišević*, Ikonografija svetoga Ivana Trogirana, Peristil 21, Zagreb 1978, 96; *K. Prijatelj*, Trogirska slikarska baština, Mogućnost 10/11, Split 1980, 1067.

² Usp. Život svetoga Ivana Trogirskoga, uredio Milan Ivanišević u Legende i kronike, Split 1977, str. 60-121. U predgovoru i bilješkama, urednik donosi popis literature o trogirskom zaštitniku. Prikaze svetoga Ivana u djelima likovne umjetnosti djelomično je sabrao Milan Ivanišević. Usp. *M. Ivanišević*, Ikonografija . . . , n. dj., str. 91-97. U radnji se reproducira i ova slika, ali se ne navodi njen autor.

³ Na mjestu brodoloma Trogirani 1333. godine podižu kapelu. Usp. *I. Babić*, Tri srednjovjekovne crkvice između Šibenika i Trogira, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 19, Split, 1972, str. 74-75.

spasili plivajući ili držeći se za daske, dok je „biskup po valih od mora kako da bi po suhu hodil, brez niedne pečali na kraj izlize, i napokon po njegovej zapovidi plavca zdrava iz morske dubine sa svom robom ku nošaše izajde po taj način da jedna kaplja vina ne pomanjka.”⁴

Na slici dominira uspravljen i snažan biskup u trenutku dok poput Krista čudotvorno hoda po uznemirenoj morskoj površini. Njegova kretanja s uzdignutom desnicom i uspravljenim prstima, sa zavijorenom odjećom i sigurnim zakorakom na valovitom moru, dominira cijelom slikom, naglašavajući gestualnom dramatikom i teatralnošću biskupovu svetačku snagu. Zrelo lice markantnog pogleda, proćelavog i naboranog čela, prekrivo bradom i obavijeno svjetlošću, ali možda posebno svečev krupan lik, uspravljen i dostojanstven usred kaotične borbe ostalih sudionika pogibeljnog brodoloma na valovitom moru, daju osnovni pečat cijeloj slici. Iza njega je razbijena lađa s bačvom vina koju je biskup prevezio u Šibenik, a ispod njega grupa razgolićenih i preplašenih muškaraca. Desno su trojica, od kojih prednji, sijede brade upire pogled u sveca, držeći se grčevito za bačvu, drugi u strahu skuplja ruke moleći, a treći u pozadini već očajava. U kutu je košara na kojoj su izmiješani tkanina, povrće i sitni predmeti. Lijevo su također tri muškarca koji nastoje spasiti život. Prednji je proširio ruke, srednji se pogledom utječe biskupu, a treći širokom kretnjom hvata posljednje zalihe snage.

U desnom donjem kutu slike je i autorov potpis:

AGOST. REDOLFI DA BELL
PINXIT
1704.

Gore iz visina, obasjani nebeskom svjetlošću, događaj promatraju bezbrižni anđeli, dok s desne strane jedan krilati anđeo nosi na rukama oslikani grb trogirskog biskupa Stjepana Cupillija, kojemu je na vrhu biskupski šešir. Tako nam je istovremeno otkriven i naručilac slike, godina njenog nastanka i njen autor.

O autoru slike Agostinu Ridolfiju, usprkos recentnim istraživanjima, nemamo mnogo podataka,⁵ Rođen je 1646. g. u Bellunu, gdje je i umro 1727. godine. Njegovo školovanje, razvojni put i slikarska aktivnost nisu precizno razjašnjeni, a njegovo slikarsko djelo nije posve definirano. Katalog Ridolfijevih djela obuhvaća tridesetak slika u Feltreu, Serravalleu i Casiomaggioreu, dok je atribucija jedne slike u Gradskom muzeju u Bellunu nesigurna. Jedine su mu potpisane i datirane dvije velike slike, Posljednji sud (1688) i Opći potop (1689) u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Serravalleu, a koje su uokvirene u prekrasne rezbarene okvire Andrea Brustolona, kojemu je Ridolfi bio ne samo učitelj već vjerojatno i rođak.⁶

⁴ N. dj. (1), str. 74.

⁵ *F. Miari*, Dizionario storico-artistico-letterario Bellunese, Belluno 1849; *C. Musatti*, Di una villa e d'una biblioteca nel Bellunese ingiustamente dimenticata, Venezia 1888; *F. Vizzutti*, Contributi per una rivalutazione della pittura Bellunese nell' eta Barocca, Archivio storico di Belluno, Feltre e Cadore 1980; *F. Vizzutti*, Seicento sacro e profano, Dolomiti 1980; *M. Lucco* (urednik), Arte del' 600 nel Bellunese, Padova 1981; *R. Pallucchini*, Arte del 600 nel Bellunese (recenzija na izložbu), Arte Veneta. 1981; *S. Claut*, Un inventario inedito della quadreria di San Vittore, Arte Veneta, 1982; *S. Claut*, Raccolte d'arte a San Vittore, Feltre 1983; *M. Lucco*, Catalogo del Museo Civico di Belluno, I dipinti, Vicenza 1983; *S. Claut*, Il tesoro della Cattedrale, Feltre 1987; *S. Claut*, Agostino Ridolfi a Serravalle, u tisku.

⁶ *S. Claut*, Agostino Ridolfi a Seravalle, u tisku.

Agostino Ridolfi, Sv. Ivan Trogirski spašava brodolomce, Trogir, katedrala

Agostino Ridolfi, Sv. Ivan Trogirski spašava brodolomce, Trogir, katedrala, detalj

Agostino Ridolfi, Sv. Ivan Trogirski spašava brodolomce, Trogir, katedrala, detalj s grbom biskupa S. Cupillija

Agostino Ridolfi, Polaganje u grob, Belluno, Gradski muzej

Trogirska je slika dakle treća takve vrste, najkasnije je do sada poznato slikarevo djelo, i sigurno će pomoći u istraživanjima umjetnikove kronologije, utjecaja i stilskog razvitka.

Ridolfi se kroz poznati opus prepoznao kao jedan od mnogobrojnih epigona slikarstva u Veneciji koji stvara u zaleđu metropole, u suštini proizišao iz blještave ali i umrtvljujuće tradicije Palme Mlađeg i njegovih suvremenih oponašatelja. Iako

Agostino Ridolfi, Obraćanje krvnika, Feltre, S. Vittore,

Agostino Ridolfi, Mučenje Sv. Vittorea, Feltre, S. V. . . .

tradicionalistički usmjeren na te obamrle sheme u kojima ima malo osobnosti, Ridolfi se upoznao i sa suvremenim likovnim stvaraocima, od kojih svakako treba izdvojiti Antonija Zanchija, značajnog naturalistu, sklonog dramatskim akcentima i kompliciranim kompozicijama, ali i sa svjetlošću ispunjenim slikarstvom Francesca Maffeia. Njegova slikarska kultura nije dakle jednosmjerna: daleki ali prisutni odjeci Bassana i Tintoretta miješaju se s navedenim u gotovo pretjeranoj narativnosti punoj melodramatskih i senzualnih efekata. Uostalom, sklonost i ugledanje na velike slikare 16. stoljeća i kompromisno citiranje značajnijih suvremenika obilježava cijeli niz slikara venecijanskog seicenta. Na toj osnovi, a stvarajući u provinciji, Ridolfi slika svoja velika platna s uvećanim i grandioznim likovima u jednoj zasigurno retardiranoj, ponekad i dosadnoj kompozicionoj shemi koju nikada nije htio lišiti retorike i dramatskih naglasaka, a u kojima se znaju gomilati likovi snažnih volumena, i gdje se ukrštavaju citati iz prethodne likovne baštine. Upravo je zbog toga Pallucchini slike Agostina Ridolfija okarakterizirao kao „napuhani seicentizam na inspiraciji tenebrosa”.⁷ Odgojen i aktivan u provinciji, Ridolfi je svakako najznačajniji slikar seicenta u Bellunu. On je najosobniji u koloritu, bez vidljivih i neposrednih utjecaja, u stišanoj i prigušenoj kromatici, u skali bez bljeskova i kontrastiranja, u zemljanim nijansama prljavosivog i smeđeg. U tom zagušenom i zatamnjenom koloritu, u brzom i gustom potezu možda se najviše nazire njegova slikarska individualnost.

⁷ R. Pallucchini, *Arte del 600 . . . n. dj.*, 1981.

Agostino Ridolfi, Odiranje kože Sv. Vittoreu, Feltre, S. Vittore

Sliku je kod „posljednjeg tenebrosa” naručio, kako otkriva oslikani grb, Stjepan Cupilli 1704. godine. Rođen 1659. godine u uglednoj mletačkoj obitelji, studirao je filozofiju, teologiju i crkveno pravo, a pripadao je novoosnovanom redu somaska. Propovjednik i profesor u Ferarri, Rimu, Genovi i Bologni, Cupilli biva premješten u Belluno gdje ostaje sedam godina na funkciji rektora tamošnjeg sjemeništa. Iz Belluna dolazi u Split na poziv nadbiskupa Cosmija, gdje je trebao raditi na organizaciji sjemeništa. Iako je imenovan biskupom Raba, nakon smrti trogirskog biskupa Šimuna Cavagnina izabran je za njegovog nasljednika 1699. godine. Na trogirskoj biskupskoj stolici ostaje do 1709. kada je postao nadbiskup Splita, gdje je i umro 1719. godine.⁸ Od suvremenika hvaljen zbog uzornog života i korisnog djelovanja na izobrazbi domaćeg svećenstva, Cupilli se kroz trogirsku sliku otkriva i kao mecena. Kada je odlučio naručiti sliku za trogirsku katedralu sjetio se Agostina Ridolfija, slikara iz zaleđa Venecije, kojega je upoznao za svog dugogodišnjeg boravka u Bellunu. Važno je istaći da Cupilli ne kupuje već naručuje sliku, zadavši umjetniku lokalan ikonografski program iz života svetog zaštitnika Trogira. Tako je potvrdio ne samo vlastiti ukus i estetsku razinu, već i istančanu kulturu Trogira, gdje se ni u 18. stoljeću ne prestaje s narudžbama značajnih umjetnina za

⁸ O Cupilliju vidi: *O. M. Paltrinieri*, Notizie intorno alla vita di quattro Arcivescovi di Spalato della Congregazione di Somasca, Rim 1829; *S. Gliubich*, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Vienna e Zara 1856, str. 95-96. O likovnim prikazima S. Cupillija usp. *K. Prijatelj*, Portreti Jurja Pavlovića (?) iz splitskog sjemeništa, Adrias 1, Split 1987, str. 215-222.; *D. Farlati*, Illyricum Sacrum IV, Venecija, 1769. Njegov grb donosi i opisuje *Krizomali*. Usp. *U. Krizomali*, Grbovi splitskih nadpastira, List biskupije splitskog-makarske ujedno službeno glasilo hvarske biskupije, god. LXII, studeni-prosinac 1940, br. 11, 12, str. 102.

svoje prostore.⁹

Trogirani upravo u 17. i 18. stoljeću šire kult svog sveca zaštitnika, množe njegove prikaze, obogaćuju i oblikuju ikonografiju, kojemu su 4. svibnja 1681. godine prenijeli ostatke u renesansnu kapelu, kada su na ceremoniji bili nazočni u punoj baroknoj emfazi uglednici tada kompaktne Dalmacije od Kotora do Raba.¹⁰

⁹ Kada Splitski biskup Didak Manola, kao trogirski biskup, opisuje katedralu, znade da je sliku „Brodolom kod rta Planke” naručio njegov prethodnik Cupilli, i to zapisuje u svoj iscrpni tekst vizitacije. *C. Fisković*, Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća, Split 1940, str. 55. „Vidit duas pictas magnas tabulas super duas quadratas columnas a parte boreali, altarem referentem miraculum naufragij Divi Joannis, alteram vero miraculum columbae stantis supra caput Sancti viri sacrificij tempore, coram Colomano Rege, oblatis; primam quarum vidit efformatum fuisse a praecessore suo Stephano Cupilli ex multis sub suo regimine impositis, cujus etiam insigne gentilitium in aedam depictum perspexit; secundam autem depictam vidit a Dominico Sagomano de anno 1738 expensis Domini Friderici Paiton ob peculiarem sui devotionem erga gloriosum Protectorem.” Manola začudo ne spominje i autora naše slike, iako je potpis jasan, a za sliku D. Sagomana iznosi važan podatak da ju je naručio trogirski plemić F. Paitoni.

¹⁰ *P. Andreis*, Prijenos sv. Ivana trogirskog biskupa, u Povijest grada Trogira II, Split 1978, str. 313-372.

Za fotografije iz Italije i fotokopije teksta o Agostinu Ridolfiju zahvaljujem dr S. Clautu iz Feltrea.

IL DIPINTO DI AGOSTINO RIDOLFI NEL DUOMO DI TROGIR

R. Tomić

La pala d'altare nella cattedrale di Trogir „S. Giovanni da Traù salva i naufraghi” non è stata finora ricordata dagli storici dell'arte, sebbene meriti particolare attenzione trattando un tema iconografico locale dalla vita del vescovo Giovanni Orsini protettore di Traù, per il suo livello artistico e per le sue proporzioni. Rappresenta un avvenimento miracoloso della vita del Santo, quando in viaggio da Trogir a Šibenik salvò se stesso e i viaggiatori nei pressi della pericolosa punta Planka. Il dipinto che risale al 1704 è opera di un pittore finora poco conosciuto, Agostino Ridolfi (1646-1727), da Belluno. La pala presenta tutti i caratteri stilistici dell'„ultimo tenebroso” che dipingeva composizioni di grande formato, seguendo la tradizione di Palma il Giovane e dei famosi naturalisti veneziani Zanchi e Maffei. L'autore mette in rilievo la sua particolare soluzione coloristica caratterizzata dall'uso di colori spenti, terrei, e presenta dei dati sul committente del dipinto, il vescovo traurino Stefano Cupilli, il cui stemma risalta sul dipinto. Cupilli nacque a Venezia ed apparteneva all'ordine dei Somaschi, prima del suo arrivo a Trogir come vescovo e poi a Split come arcivescovo fu per sette anni rettore del seminario di Belluno. A Belluno evidentemente conobbe il pittore a cui commissionò nel 1704 la pala d'altare. Fu vescovo di Trogir dal 1699 al 1709 a attraverso questo dipinto lo scopriamo anche come committente di opera d'arte presso Agostino Ridolfi al quale finora non erano state attribuite opere in Dalmazia.